

XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA IT IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA YAIM TARKIBIDA UNING HISOBLANISH USULINI TAKOMILLASHTIRISH

Abduvaliyev Shaxriyor Jamoliddinovich

Toshkent amaliy fanlar universiteti, MIQ-24-01-guruhi magistri

Annotatsiya

Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari yoritib berilgan. Toshkent shahrida xizmatlar sohasining rivojlanish ko'rsatkichlari tahlil qilingan, xizmatlar sohasini rivojlantirishni yalpi ichki mahsulot o'sishiga ta'siri asoslab berilgan. Aloqa va axborotlashtirish xizmatlari sohasini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari yoritib berilgan, xususan IT – infratuzilmasini rivojlantirish, IT-parklarini rivojlantirish va “Bulutli xizmatlar”ni tashkil etish va shunga o'xshash jihatlar yoritib berilgan bo'lib, ular kelgusida O'zbekistonda xizmatlar sohasini rivojlantirish bo'yicha amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: xizmatlar sohasi, YAIM ning tarkibiy tuzilishi, aloqa va axborotlashtirish xizmatlari, IT - infratuzilmasi, “Bulutli xizmatlar”, IT-parklari, makroiqtisodiy prognoz, onlayn dastur do'konlari, bulutli xosting.

Bugungi kunda O'zbekiston uchun eng dolzarb masalalardan biri bu - xizmatlar hajmini keskin oshirish evaziga aholining ishsiz qatlamini band qilish va ularga barqaror daromad manbaini yaratib berish hisoblanadi.

Masalan, Toshkent shahrida xizmat ko'rsatish sohasining oxirgi yildagi rivojlanish ko'rsatkichlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, 2021 yilda Toshkent shahrida da xizmat ko'rsatish sohasida 415 mingdan ortiq ish o'rinlarini tashkil etildi. Bu yangi tadbirkorlik sub'ektlari va tunu-kun ishlaydigan savdo-ko'ngilochar ko'chalar tashkil etish, o'zini o'zi band qilish, birinchi qavat va yerto'lalarni ijaraga berish orqali amalga oshirildi.

Ushbu ko'rsatkichga quyidagilar yo'nalishlar orqali erishildi:

- bank mijozlarida qo'shimcha ish o'rinlarini ochish - 171 722 ta;
- tunu kun ishlaydigan savdo-ko'ngilochar ko'chalar tashkil etish-147365 ta;
- o'zini o'zi band qilishni rag'batlantirish - 50 000 ta;
- birinchi qavat va yerto'lalarni ijaraga berish -7780 ta
- yangi yuridik shaxslarni ochish 27 806 ta;
- yangi YATTLar ochish - 8354 ta.

Mamlakatimizda xizmatlar sohasining rivojlanishida hududiy tabaqalanish yuqoriligicha qolmoqda. Ya'ni ko'rsatilgan bozor xizmatlari umumiy hajmidagi eng katta ulush Toshkent shahri (36,9 foiz), shuningdek, Toshkent (7,5 foiz), Samarqand (6,6 foiz) va Farg'ona (6,1 foiz) viloyatlari hissasiga to'g'ri keladi. Xizmat ko'rsatish sohasining eng past ulushi Havoii (2,6 foiz), Jizzax (2,3 foiz) va Sirdaryo (1,5 foiz) viloyatlarida qayd etilmoqda. Aholi jon boshiga xizmatlar hajmida eng yuqori ko'rsatkich Toshkent shahrida (8 308,2 ming so'm) va eng past ko'rsatkich Qashqadaryo viloyatida (824,9 ming so'm) kuzatildi.

Bunday hududiy tabaqalanish nafaqat mavjud kamchiliklarni ko'rsatadi, ayni chog'da, mamlakatimiz hududlarida xizmatlar sohasini rivojlantirishda juda katta imkoniyatlar mavjudligidan darak beradi.

Hududlarda xizmatlar ko'lamini kengaytirish, yangi xizmat turlarini joriy etish orqali sohada ijobiy muhitni yaratish hamda uning mamlakat iqtisodiyotidagi ulushini keskin oshirish

yig'ilishda ustuvor hisoblanadi. Buning uchun xizmatlar sohasining samaradorligini yanada oshirish, aholi bandligini ta'minlash bo'yicha maqsad ko'rsatkichlariga erishish uchun tijorat xizmatlarini rivojlantirish, har bir tuman va shaharlarda xizmatlar sohasini drayverga aylantirish bo'yicha mahalliy xokimiyat va boshqaruv organlari o'z ish rejalarini qayta ko'rib chiqishi kerak.

Bu borada tuman va shaharlarda xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va bu borada yangi loyihalarni ishlab chiqish uchun maxsus markazlar tashkil etildi. Milliy bank qoshida har bir hududning o'ziga xos jihatlarini hisobga olgan holda biznes loyihalar ishlab chiqarish bo'yicha maxsus tuzilma tashkil etildi.

Elektron tijorat faoliyatini rivojlantirish, qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish va sifatini yaxshilash, maishiy xizmat sohasini faollashtirish, o'zini o'zi band qilgan shaxslarni ro'yxatga olish hamda norasmiy operatsiyalar hajmini keskin qisqartirishning amaliy choralarini ko'rish har bir hududni joriy yildagi eng muhim vazifalaridir.

O'zbekistonda mavjud imkoniyatlardan samarali foydalangan holda xizmatlar sohasini rivojlantirish uchun quyidagi chora tadbirlarni amalga oshirish kerak:

Aloqa va axborotlashtirish xizmatlari sohasida:

- xalqaro Internet xizmatlari narxlarini, xususan har bir megabit tezlikdagi xalqaro Internet narxini 25 foizga arzonlashtirish;

- IT-infratuzilmasini rivojlantirish, jumladan: 50 ming km. uzunlikda optik tolali aloqa liniyalarini qurish, shuningdek, ijtimoiy soha ob'ektlari (maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalari, tibbiyot muassasalari, mahalla fuqarolar yig'inlari)ni yuqori tezlikdagi Internet tarmog'iga to'liq ulash; keng polosali telekommunikatsiya tarmog'ini 900 ming portga kengaytirish; ikki mingta qo'shma mobil aloqa baza stantsiyalarini o'rnatish, aholi maskanlarida keng polosali mobil Internet bilan qamrab olish darajasini 95 foizga yetkazish; 25 petabaytga teng sig'imli data markazlarini ishga tushirish;

- IT-park infratuzilmasini kengaytirish, xususan Qoraqalpog'iston Respublikasi, Namangan, Buxoro, Xorazm viloyatlari va Toshkent shahrida IT-parkning 5 ta filialini tashkil etish;

- litsenziyalanadigan, ruxsat olish va xabarnoma yuborish talab etiladigan faoliyat turlari bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan holda shug'ullanishda ortiqcha talab va shartlarni qisqartirish;

- axborot sohasida xususiy sektor ishtirokini yanada kengaytirish, narxlarni arzonlashtirish va sifatni oshirish hisobiga aloqa va Internet xizmatlari hajmini kamida ikki baravarga va dasturlashni uch baravarga oshirish;

- "Bulutli xizmatlar", biznesni raqamlashtirish, sun'iy intellekt, "aqlli uy", moliya yo'nalishida yuqori qo'shilgan qiymatga ega xizmatlarni joriy etish choralarini ko'rish va boshqalar.

Masalan, bulutli texnologiyalar to'g'risida chuqurroq to'xtaladigan bo'lsak, Bulutli texnologiyalar – bu texnik va dasturiy ta'minot resurslarini tashkil qilish usuli, shuningdek foydalanuvchi oldida turgan vazifalarni bajarish uchun hisoblash quvvatiga ega bo'ladigan uzoqdagi vositalar to'plamidir. Bulutli hisoblash - bu foydalanuvchi xizmat sifatida qabul qiladigan va u bilan uzoqdan ishlaydigan manba. Bu shuni anglatadiki, hisob-kitoblarni amalga oshirish va malumotlarni qayta ishlash uchun siz o'zingizning kompyuteringiz kuchidan emas, balki uchinchi tomonlardan foydalanasiz.

Masalan, bulutli xizmatlarga:

- pochta sohasida: gmail, hotmail;

- hujjatlar bilan masofadan ishlashda: Google hujjatlari, Office Web Apps;
 - malumotlarni saqlashda: Google Drive, OneDrive, Dropbox; real vaqtda rasmlarni tahrirlash: Figma;
 - yozuvlar yaratish, vazifalar bo'yicha hamkorlik qilish bo'yicha xizmatlar: Trello, Jira, Evernote;
 - onlayn dastur do'konlari: Google Play, App Store va Microsoft Store;
 - bulutli xosting – saytni “bulut”da joylashtirish kabilar kiradi.
- Bulutli xizmatlardan foydalanganda:
- shaxsiy hisob qaydnomalari va har qanday qurilmadan olingan malumotlar bilan ishlash qobiliyati yuqori bo'ladi;
 - malumotni USB fleshiga yoki boshqa diskka saqlashning hojati qolmaydi;
 - bir nechta foydalanuvchilar bir vaqtning o'zida hujjatlar va fayllarni tahrirlashi mumkin;
 - bulutli xizmatlar brauzerda ishlaydi, shuning uchun telefonda, planshetda yoki kompyuterda qanday operatsion tizim bo'lishi muhim emas; malumotlar bulutli serverda saqlanadi;
 - hatto sizning kompyuter yoki telefon ishlamay qolsa ham, malumotlarni yo'qolmaydi, dasturning eng so'nggi versiyasidan foydalaniladi;
 - xizmat ko'rsatuvchi provayder uning yangilanishini doim kuzatib boradi;
 - katta hajmdagi malumotlarni yubormasdan masofadan turib malumot almashish mumkin, masalan, hujjatlar yoki fotosuratlar bilan papkaga kirishni taminlash;
 - dasturlarni ishlab chiqish va joylashtirish uchun kuchli kompyuter sotib olishning hojati yo'q - bunda bulutdan foydalaning o'zi kifoya;
- dasturlash va boshqarish bo'yicha ko'nikmalar kerak bo'lmaydi - bulutli hisoblash malakali mutaxassis uchun ham, boshlang'ich bilimga ega mutaxassis uchun ham bir xil imkoniyat taqdim etadi.

Hozirgi kunda YaIMni qo'shilgan qiymatlar usuli bo'yicha hisoblash jarayoni korxona va tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan rasmiy ma'lumot hamdaturli majburiy hisobotlar asosida amalga oshirilmoqda. YaIMning bu usulini tanlash mavjud axborot bazasining xususiyatlari va uning ishonchliligi bilan bog'langan. Biroq ilmiy kuzatishlarimizga ko'ra, ushbu usul hisob-kitob ishlarida muayyan kamchiliklarga ega.

Birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasining axborot ta'minoti yaxshi yo'lga qo'yilmagan. Natijada bu sohaning ulushi yakuniy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarda o'z ifodasini to'liq topmayapti.

Ikkinchidan, xizmat ko'rsatish sohasini ifodalab beruvchi turli hisobot shakllari talab darajasida ishlab chiqilmagan, bu esa ularning faoliyatini to'liqo'rganish imkonini bermayapti.

Shunday bo'lishiga qaramay, mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasiga katta e'tibor qaratilishi natijasi o'laroq, ushbu sohaning tarkibi yildan-yilga shakllanib, rivojlanib bormoqda.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida bozor xizmatlari kabi nobozor xizmatlarining ham ahamiyati juda kattadir. Nobozor xizmatlari bozorda sotilmaydigan, foyda olish maqsadidan xoli bo'lgan, bepul ko'rsatiladigan xizmatlardir. Bunday xizmatlarning xarajatlari davlat byudjeti, ijtimoiy tashkilotlar va uy xo'jaliklari hisobidan qoplanadi. Bularga davlat boshqaruv muassasalari va uy xo'jaliklariga xizmat ko'rsatuvchi notijorat tashkilotlarining faoliyati kiradi.

Bugungi kunda respublikamizda ayriboshlash jarayonida bevosita ishtirok etuvchi va o'z tannarxini to'la qoplovchi bozor xizmatlaridan farqli o'larok nobozor xizmatlarining qiymati ishlab chiqarish xarajatlariva asosiy vositalarning eskirishi hajmida hisoblanadi. Buning natijasida

nobozor xizmatlarini ko'rsatuvchi iqtisodiyot sub'ektlarining qo'shgan qiymati YAIM hajmi kamaytirib ko'rsatadi.

Fikrimizcha, YAIM hajmini qo'shilgan qiymatlar usuli bo'yicha hisoblash jarayonida nobozor xizmatlarining hajmini xuddi bozor xizmatlari hajmini hisoblagandek yondashishimiz zarur. Foyda miqdorini esa xuddi shu tur xizmatlar ko'rsatilayotgan sohalarda olinayotgan foyda bilan shartli ravishda teng deb olish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. Lex uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 maydagi "2012-2016-yillarda O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish Dasturi to'g'risida"gi PQ-1754-sonli Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni. 2015 yil 9 dekabr.
4. Muhammedov M.M. "Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish - ustuvor masala". "SERVIS" jurali. №1, 2009.- 47-56 b.
5. Pardayev M.Q., Ochilov I.S. Xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarida samaradorlikni oshirish yo'llari. Monografiya. "Iqtisod moliya", 2011.